УДК 94:327.3:63-051:061.2(477)«1920/1930»

М. А. Журба

СЕЛЯНСЬКИЙ ІНТЕРНАЦІОНАЛ І ГРОМАДСЬКІ ОБ'ЄДНАННЯ УКРАЇНИ (20-ті – початок 30-х рр. XX ст.)

Досліджується участь селянських організацій підрадянської України у створенні та функціонуванні Селянського інтернаціоналу. Простежуються механізми індоктринації Комінтерну на сільське населення через структури Міжнародної селянської ради. Розкривається феномен інтернаціоналістського чинника у здійсненні соціалістичного експерименту в українському селі.

Ключові слова: *громадські об'єднання, Селянський інтернаціонал, соціалістичний експеримент, комітети незаможних селян, Міжнародна селянська рада, українське село.*

Класичним варіантом комуністичної міжнародної селянської спілки став Селянський Інтернаціонал (Селінтерн), заснований у 1923 р. на інтернаціональному селянському конгресі в Москві. Міжнародна конференція готувалася за активної участі селянських організацій України. Президія ВЦКНС 12 вересня 1923 р. прийняла рішення про відрядження свого представника Г. Одинця в оргбюро зі скликання Всесвітнього з'їзду селян, надавши йому широкі повноваження. Відповідно до таємних інструкцій ЦК КП(б)У губкомам партії від 6 і 9 вересня 1923 р. визначалася квота делегатських місць від селянських об'єднань України. Місцеве партійне керівництво зобов'язувалося на міжнародну конференцію «посилати селян свідомих, які співчувають активно партії, здатних вести відповідну роботу по обробці селян інших країн». Обирати делегатів рекомендувалося «з міцних, перевірених незаможників, знайомих з декретами й законоположеннями Радянської влади в галузі землевлаштування, сільського господарства, культурно-просвітньої роботи». Ім'я кожного делегата узгоджувалося з ЦК КП(б)У [1]. Класові селянські спілки України відрядили до Москви 12 своїх представників, які упродовж 10-16 жовтня 1923 р. були учасниками міжнародної селянської конференції, на якій 156 делегатів представляли понад 40 селянських партій, спілок, ліг, синдикатів 40 країн світу [2]. На порядок денний були винесені питання боротьби проти загрози війни та мілітаризму, становища селянства в капіталістичних країнах та СРСР, розвитку сільськогосподарської кооперації, взаємовідносин робітничого класу та селянства [3]. Лейтмотивом практично усіх доповідей і виступів делегатів конференції була вимога інтернаціональної єдності селянства як союзника пролетаріату в його боротьбі з буржуазією. Стосовно організаційних форм, еталоном проголошувалися класові об'єднання селянства радянського зразка. У зверненні до делегатів конференції голова ЦВК СРСР М. Калінін закликав їх заснувати всесвітню селянську спілку, побудовану на засадах комнезаму [4].

Делегати від громадських селянських об'єднань України брали участь у роботі всіх комісій і виробленні головних постанов конференції [5]. Відстоюючи у своїх виступах пріоритет класових інтересів бідноти, вони об'єктивно сприяли утвердженню лівацько-утопічних тенденцій, які виявилися в ході обговорення основних доповідей конференції. Так, представник французької «Спілки трудових селян» М. Жиро категорично висловився проти союзу бідняцьких верств із середнім селянством [6]. У доповіді німецького делегата К. Бітеля проводилася ідея «завоювання» сільських кооперативів біднотою з наступним об'єднанням їх у великі центри, що, за умови тісного зв'язку з фабзавкомами і робітничими споживчими товариствами в містах, дало б, – на його думку, – можливість витіснити аграрну буржуазію з кооперації [7]. Г. Одинець у своїх виступах під час обговорення доповідей О. Мещерякова «Результати аграрної революції в Росії й становище селянства в СРСР» та Т. Домбаля «Взаємовідносини робітничого класу та селянства» на прикладі існування комнезамів доводив необхідність створення під проводом компартій саме політичних організацій сільської бідноти [8]. Член президії ВЦКНС М. Птуха, у свою чергу, відзначав, що

лише в пролетарській державі кооперація може бути корисною для «бідноти і сприяти розвитку господарства» [9]. Під час завершення конференції 16-17 жовтня 1923 р. відбулася спеціальна аграрна нарада делегатів-комуністів за участю К. Цеткін, Т. Домбаля, Е. Гернле, І. Чиркова, Г. Одинця, де обговорювалися питання методів комуністичної агітації й пропаганди серед селянства та організаційних форм зв'язку селянських організацій з революційним робітничим рухом [10].

На конференції було прийняте рішення створити Селянський Інтернаціонал (Селінтерн), заснувавши Міжнародну селянську раду (МСР) у складі представників СРСР, Німеччини, Польщі, Чехословаччини, Бельгії, Франції, США, далекосхідних і колоніальних країн. Від України до складу МСР увійшов Г. Одинець як представник керівництва комнезамів. Були визначені завдання Селінтерну, витримані в дусі більшовицького розуміння суті аграрного питання і у відповідності з документами Комінтерну про визволення селянства від капіталістичної експлуатації, піднесення селянського господарства та зв'язок селянських спілок із робітничими організаціями [11].

V розширений пленум ВККІ в березні 1925 р. зобов'язав усі комуністичні партії вести роботу в тому напрямку, щоб селянські організації приєдиувалися до МСР [12]. Ще до цього, в грудні 1923 р., генеральний секретар МКС Т. Домбаль звернувся до ВЦКНС із листом, в якому пропонувалося приєднати організацію незаможного селянства до Селянського інтернаціоналу, інформуючи керівництво останнього про найважливіші події, які торкаються селянського руху в Україні. Окремо вказувалося на доцільність підготовки для МСР короткого нарису «про боротьбу комнезамів за Радянську Владу на Україні» [13].

Президія ВЦКНС, розглянувши на своїх розширених засіданнях 4 і 19 січня 1924 р. пропозицію МСР, висловилася за вступ комнезамів до Селінтерну[14]. Згідно з планом, розробленим ВЦКНС, були проведені з'їзди округових, районних та сільських організацій незаможного селянства, присвячені міжнародній селянській конференції. Чернігівський округовий з'їзд комнезамів 3 червня 1924 р., заслухавши доповідь делегата Міжнародної селянської конференції І. Данильця, прийняв постанову про об'єднання незаможного селянства навколо МСР [14]. З'їзди незаможників ініціювалися, забезпечувалися й контролювалися партійними органами відповідних рівнів, які надавали важливого значення поширенню ідей МСР серед сільського населення республіки. Так, нарада сількомісії Сталінського округового комітету КП(б)У 19 травня 1924 р. – на якій обговорювалися питання про з'їзди КНС – зобов'язала агітаційно-пропагандистський відділ виділити досвідчених доповідачів і підготувати тези про Всесвітній селянський з'їзд у Москві [15].

У червні 1924 р. IV з'їзд комнезамів доручив ВЦКНС оформити вступ до Селянського інтернаціоналу. Конкретизуючи постанову з'їзду, II сесія ВЦКНС у жовтні 1924 р. прийняла рішення про заснування в Україні Бюро МКС, під керівництвом якого мала здійснюватися організація сільських осередків Сільінтерну [16]. 19 листопада 1924 р. президія ВЦКНС постановила: «Всім організаціям КНС із кількістю в них 800 тис. чол., вступити з 1 січня 1925 р. в Селянський Інтернаціонал» [17].

На початковому етапі існування Селінтерну його керівництво в руслі комінтернівської стратегії головну ставку робило на створенні громадсько-політичних організацій бідноти з незначним прошарком у них середнього селянства. Базою для реалізації цих завдань розглядалися терени України з функціонуючими там організаціями незаможників. Під безпосереднім впливом установчої конференції Селінтерну в Німеччині була створена Трудова співдружність дрібних селян, орендарів та поселенців на основі об'єднання Загальнонімецької спілки переселенців і орендарів, Спілки трудящих сільських господарів та Баденського союзу дрібних орендарів, які налічували у своєму складі понад 1 млн. членів. Новоутворена організація визнала програму МКС і, очолювана учасниками московської конференції

Р. Бюргі, І. Молем, Г. Рау, стала по суті німецькою секцією Селінтерну [18]. Характерно, що інструкції Секретаріату МКС керівництву Трудової співдружності щодо перетворення останньої в «політичну силу з вирішальним словом в історичних подіях» були цілком витримані в дусі виступів українських делегатів установчого конгресу Селінтерну з урахуванням організаційного досвіду комнезамів і привели до спроби надати організації відверто комуністичної спрямованості [19]. У травні 1924 р. в Польщі виникає Селянська спілка, яка активно пропагує ідею створення класової селянської партії. Із створенням такої політичної організації пов'язувалася можливість вирішення двох вузлових завдань: проведення радикальної земельної реформи й завоювання більшості в центральних та місцевих органах влади. Підставою для таких розрахунків виступали радянський досвід і соціальна структура польського суспільства, в якій селянство становило домінуючу верству населення [20].

У зв'язку з переважаючим пропагандистським напрямом діяльності МСР, на комнезами було покладено завдання популяризації ідей Селіитерну серед сільського населення республіки. Підготовлений Г. Одинцем звіт для ВУЦВКу про Міжнародну селянську конференцію був опублікований у «Селянській правді» [21]. В листопаді-грудні 1924 р. Г. Одинець за дорученням ВЦКНС здійснив поїздку по селах Київської, Чернігівської, Харківської та Херсонської губерній, під час якої прочитав 120 лекцій про результати Міжнародного селянського з'їзду в Москві. Ці доповіді, зроблені на округових, районних та сільських сходках селян, з прийняттям відповідних резолюцій у дусі протистояння капіталістичному світу, – за свідченням самого Г. Одинця, – використовувалися як засіб підвищення політичної активності бідноти [22].

У березні 1924 р. генеральний секретар Селінтерну Т. Домбаль звернувся до ВЦКНС з пропозицією поширення комнезамами видань МКС [23]. На пленумі Одеської губкомісії незаможних селян у червні 1924 р. представник Селінтерну інформував його учасників про видавничу діяльність МКС. Пленум постановив: вважати журнал «Селянський Інтернаціонал» «настільною книгою кожного незаможника» [24]. Московське видавництво «Новая деревня» відрядило до Харкова для організації відділу з видання «Міжнародної селянської бібліотеки» своїх відповідальних редакторів Д. Шера й О. Козиріна [25]. «Міжнародна селянська бібліотека» («МСБ») була укладена з окремих книг та брошур, підготовлених силами МКС і призначених висвітлювати в системно-тематичній і популярній формі проблеми історії й сучасності селянського руху. В керівництві Комінтерну випуск видань «МСБ» розглядався як засіб агітації за робітничо-селянський союз на засадах диктатури пролетаріату [26]. Із санкції ЦК РКП(б) та за сприянням керівника аграрної секції Комінтерну В. Коларова розпочалася підготовка до видання українською мовою журналу «Крестьянский Интернационал» [27]. У 1924 – 1925 рр. в ЦКНС підготувала до видання серію популярних брошур про становище селянства в зарубіжних країнах, а також Міжнародну селянську конференцію загальним накладом в 56 тис. примірників [28]. Донецька губкомісія незаможних селян взяла на себе повністю проведення підписки на журнал «Крестьянский Интернационал» та літературу МСР серед сільського населення губернії [29]. У 1924 р. в Катеринославській губернії «Міжнародну селянську бібліотеку» придбали для організацій КНС усіх округ [29]. З метою встановлення більш тісного зв'язку між комнезамами і МКС, для участі в роботі IV Всеукраїнського з'їзду КНС прибули делегати Комінтерну, Профінтерну та Селянського Інтернаціоналу [30].

Поряд з участю в організаційно-пропагандистських заходах Селінтерну, селянські спілки України використовувалися і для фінансової підтримки діяльності МСР, засоби якої формувалися, як за рахунок централізованих дотацій з партійної каси ЦК РКП(б), так і коштом членських внесків національних організацій, які входили до Селянського Інтернаціоналу. У 1924 р. ЦКНС перевів на рахунок МСР у Москві близько 8 тис. крб. золотом; 4.225 крб. було отримано від українського центру сільгосп-

кооперації «Сільський господар» [31]. Ці кошти використовувалися на «апаратні» потреби секретаріату МСР, а також для підтримки селянського революційного руху за кордоном. Так, лише 15 вересня 1925 р. зарубіжним компартіям на роботу серед селянства по лінії МСР було переказано 8100 доларів США та 1860 радянських червінців [32].

Проте, практика перших років існування Селінтерну показала, що в умовах спаду революційної хвилі скласти успішну конкуренцію традиційним селянським партіям і зорієнтованим на них селянським громадським об'єднанням комуністично-політизовані осередки МСР не зможуть. За винятком люмпенізованих прошарків, ідея руйнівної революції не приваблювала клас сільських власників.

Тактична лінія Селіитерну, визначена нарадою представників Комінтерну його Балканської секції та МСР у жовтні 1924 р., що передбачала залучення існуючих селянських партій до МСР за умови прийняття останніми її програми, очищення їх складу від «куркульських елементів», не зупиняючись «перед розколом цих партій і об'єднанням найбідніших елементів селянства в безпартійну селянську спілку», була визнана неактуальною [33]. В розрізі комінтернівської програми єдиного робітничо-селянського фронту «знизу» було вирішено будувати роботу на основі конкретних економічних вимог, які висувалися на певному історичному відрізку усією селянською масою. Господарським прикриттям нової політичної парадигми МСР мали стати не класові, а селянські кооперативні організації.

Доля участі КНС у роботі Селіитерну вирішувалась у Москві. 9 березня 1925 р. політбюро ЦК РКП(б), заслухавши співдоповіді Молотова, Зинов'єва та Смирнова з питання «Селіитерн і комнезами», постановило: «Визнати недоцільним входження до складу Селінтерну комнезамів, сількомів та інших подібних організацій, вважаючи, разом з тим, можливим вступ сільськогосподарської кооперації». Витяг з протоколу засідання політбюро був надісланий секретарю ЦК КП(б)У Е. Квірингу [34]. На скликаному 27 березня 1925 р. засіданні ЦК КП(б)У з інформацією про вищезгадану постанову виступив член політбюро ЦК КП(б)У В. Клименко. В постановчій частині політбюро ЦК КП(б)У продублювало рішення московського керівництва, скасувавши свою попередню постанову про доцільність входження комнезамів до Селянського Інтернаціоналу, прийняту в квітні 1924 р. Відповідні директиви були надіслані губкомам та округовим комітетам партії УСРР [35].

Зміну тактичних установок зафіксував II пленум МСР (11-17 квітня 1925 р.), на якому були присутні 78 делегатів від селянських організацій 39 країн світу. Готуючись до II пленуму, спеціальна комісія МКС провела збір матеріалів про діяльність селянських організацій, секцій, відділів по роботі на селі у складі компартій. На його основі був підготовлений збірник про стан селянського руху, який використовувався для інформаційного забезпечення роботи пленуму МКС [36]. Визнавши неефективність політики класового протистояння в селянському середовищі з наступним утворенням ліворадикальних селянських спілок, пленум прийняв «програмно-організаційну резолюцію», яка зафіксувала недоцільність створення таких організацій Селінтерну, які на довгі роки «залишалися б слабкими, безсилими, відірваними від селянських мас, мало придатними для агітації та пропаганди групами». Прихильники Селянського інтернаціоналу зобов'язувалися працювати в уже існуючих селянських організаціях, створюючи й посилюючи в них ліве крило на базі кооперації. Гасла соціальної рівності повинні були стати на підґрунтя повсякденних економічних результатів, зрозумілих для більшості селян.

Вироблення нової тактики у взаєминах між прокомуністичним керівництвом Селінтерну і селянськими масами відбувалося з врахуванням непівських тенденцій господарського й громадсько-політичного розвитку радянського села. Характерно, що з доповіддю щодо кооперативного питання на пленумі виступив Г. Одинець, який

представляв мільйонну організацію комнезамів України. Його виступ, «вдягнений» у форму просторічних метафор, містив декілька магістральних положень однозначно узгоджених з компартійним керівництвом. По-перше, наголос було зроблено на збереженні курсу на перманентну класову боротьбу, яку треба вести, залучаючи широкі маси селянства до кооперації. По-друге, – на непримиренному ставленні до соціал-демократії та інших течій небільшовицького спрямування, які кваліфікувалися як зрадники інтересів трудящих. Разом з тим, з метою розширення соціальної основи будівництва соціалізму, Г. Одинець пропонував відмовитися від прямої агітації за революцію і розпочати «економічне» завоювання селянських мас: «Перш за все, потрібно закликати селян до об'єднання в кооперацію, – заявив він. – Ми об'єднуємо селянство в масштабі СРСР у кооперацію. Але ми вважаємо, що нам потрібно об'єднати селянство в кооперацію у світовому масштабі, і якраз в цьому напрямку ми можемо працювати, щоб наша кооперація перетворилася в кооперацію інтернаціональну, в сільський Кооперативний Інтернаціонал, причому ми зможемо опускатися в самі низи, де працюють зараз наші вороги, і де ми повинні завойовувати позиції [37]. Саме Г. Одинцю було доручено від імені селянських організацій СРСР запропонувати президії МСР виробити організаційні заходи зі вступу всіх спілок селянської кооперації до Селінтерну [38].

Для керівництва Селінтерну радянське село з його громадськими об'єднаннями виступало як модель організаційно-політичних і господарських форм діяльності серед європейського селянства. Тому МСР усіляко сприяла ознайомленню зарубіжних селянських представників з практикою непу. Влітку 1925 р. з ініціативи секретаріату МКС Україну, на яку припадало близько чверті усіх сільськогосподарських кооперативів СРСР, відвідав активіст італійського селянського руху, кооператор-католик Г. Мільолі. Його доповідь за результатами поїздки була заслухана і обговорена на засіданні президії МСР. При цьому увага акцентувалася на принципах вільного вибору систем селянського землекористування за умов державної власності на землю, земельному праві сільських общин, вивченні найбільш доцільних форм кооперативного господарювання. Кооперація трактувалася Г. Мільолі як така, що несе в собі елементи, необхідні для проведення в життя вищої суспільної форми [39].

Опинившись перед проблемою практичного поширення свого впливу в середовищі широких верств сільської людності, МСР у грудні 1926 р. розглянула проект Домбаля про створення в Європі вільних селянських федерацій, за участю лише окремих груп, які стояли на платформі Селінтерну. Доцільність програмних вимог і тактики революційних селянських організацій мала виявити їх конкуренція із селянськими організаціями іншого ідейного спрямування. Продуктивність цього підходу забезпечувалася врахуванням реального етапу розвитку та потреб селянських господарств

Проте, перенесення акцентів на кооперативний рух не зміиювало більшовицької стратегії в діяльності Селінтерну, оскільки передбачалося збереження й посилення незаможницько-пролетарського проводу в кооперації, здійснення ідейного керівництва та соціального контролю над нею з боку класових організацій бідноти. Зробити кооперацію бідняцькою щодо соціального складу можна було лише за умови її «виробничого перепрофілювання» у процесі тотальної колективізації. На практиці це означало експропріацію селянської власності та її примусову комунізацію в колгоспах. Зрозуміло, що цей шлях передбачав не розвиток кооперації як самодіяльного громадсько-господарського руху селянства, а її ліквідацію. Тим більше, що Сталін і його оточення зовсім не схильні були розглядати неп, як політику, прийняту «всерйоз і надовго». Вони згорнули її уже через чотири роки після вищезгаданих подій, ліквідувавши селянську кооперацію в СРСР.

Український центр сільськогосподарської та кредитної кооперації вступив до МСР згідно з рішенням III зібрання уповноважених «Сільського господаря» від 1 квітня 1924 р., нараховуючи на час вступу 62 сільгоспсоюзи, які, у свою чергу, об'єднували 3846 товариств з 378 646 фізичними членами та 2837 колективних господарств [40]. Керівництво Селянського Інтернаціоналу використовувало переважно матеріальні засоби української кооперації як у вигляді членських внесків, так і відрахувань «Сільського господаря» на розповсюдження видань Селінтерну, фінансування міжнародних пропагандистських кампаній, що проходили під егідою МСР .

Щодо комнезамів, то після формального виходу із Селінтерну, вони продовжували зберігати стабільні зв'язки з цією міжнародною організацією. МСР постійно цікавилася роботою комнезамів. Про те, наскільки детальну інформацію одержувала президія МСР від ВЦКНС, свідчить той факт, що лише у вересні 1925 р. на адресу керівництва Селінтерну були надіслані копія звіту про роботу президії ВЦКНС з 15 лютого по 15 серпня 1925 р., добірка матеріалів серпневого 1925 р. пленуму ВЦКНС – постанови про чергові завдання комнезамів та стан колективних господарств в Україні, стенографічний звіт пленуму [41]. У грудні 1926 р. Г. Одинець був відряджений до Москви для доповіді МСР про роботу комнезамів [42]. ВЦКНС інформувала керівництво Селінтерну про події суспільно-політичного життя в республіці. Так, у травні 1925 р. на прохання секретаріату МСР, йому надіслали документи X Всеукраїнського з'їзду Рад та фотоматеріали про перебування в Харкові делегації Селянського Інтернаціоналу [43]. Робота МСР систематично висвітлювалася на сторінках друкованого органу ЦК КП(б)У та ВЦКНС – газети «Селянська правда». У травні 1925 р. члени виконкому Селінтерну відвідали Україну і взяли участь у роботі розширеного засідання президії ВЦКНС. У своєму виступі на пленумі генеральний секретар МСР Т. Домбаль, звертаючись до незаможників України, заявив: «Селінтерн у своїй роботі буде вказувати на ваш досвід, на історію комнезамів як на селянську організацію, яка боролася із зброєю в руках і скаже, щоб ваш приклад брали селяни за кордоном» [44]. В усіх номерах періодичних видань МСР «Крестьянского Интернационала»та «Крестьянского бюлетеня» систематично вміщувалися матеріали про громадсько-політичне життя радянського села: партійно-державні постанови, статистичні зведення, документальні розповіді. В 1928 р. під редакцією Т. Домбаля у Відні та Берліні вийшла збірка-альбом «Радянське село в цифрах та діаграмах» [45]. У листопаді 1927 р. керівництво Селінтерну організувало відвідини України двома інтернаціональними селянськими делегаціями – французько-німецько-мексиканською та австрійсько-чехословацько-мексиканською. Їх супроводжували генеральний секретар Селінтерну Т. Домбаль та член президії МСР М. Мещеряков [46]. Упродовж 1925 – 1931 рр. комнезами через Селінтерн підтримували зв'язок з селянськими організаціями області П'ємонт в Італії. Компартійне керівництво республіки використовувало їх для стимулювання участі незаможного селянства в господарсько-політичних кампаніях та пропаганді за кордоном «успіхів» більшовицьких аграрних перетворень. У травні 1930 р. з ініціативи партійного керівництва республіки, у зв'язку з десятирічним ювілеєм КНС, комнезами Київщини викликали селян П'ємонту на «соціалістичне» змагання. Вони зобов'язувалися прикласти максимум зусиль для проведення колективізації, ліквідації неписьменності та зміцнення обороноздатності СРСР, а італійських селян закликали «всіма силами захищати батьківщину соціалізму СРСР» [47].

На початку 1930-х рр. сам Селянський Інтернаціонал як сателітне Комінтерну міжнародне об'єднання переживав складні часи. Давалася взнаки неоднозначність відносин між МКС та виконкомом Комінтерну. Керівництво Комінтерну не довіряло навіть цій прокомуністично орієнтованій міжнародній селянській організації, насторожено ставилося до ініціатив Міжнародної селянської ради. Підозрілою в очах Сталіна виглядала вже сама заява Т. Домбая, зроблена в червні 1923 р. напередодні

скликання установчої конференції Селянського Інтернаціоналу, про те, що на Заході Селінтерн повинен виконувати ту підготовчу роботу на селі, яку в Росії «виконували перед революцією есери». Орієнтиром і підставами для вироблення тактики МКС був не об'єктивний аналіз реального стану міжнародного селянського руху, а зміни курсу сталінського компартійного проводу в аграрно-селянському питанні, який апробовувався в СРСР і екстраполювався на зарубіжні країні. Сам Комінтерн, заснований як керівний центр світової революції, в міру утвердження диктатури Сталіна в ВКП(б) перетворювався в інструмент сталінізму на міжнародній арені, в канцелярію Сталіна у справах компартій з його «особливим» утилітарним баченням селянської проблеми. Відірваність московської резидентури МСР від зарубіжного селянського руху не дозволила оволодіти його проблемами в період переходу капіталістичного світу від відносної стабілізації до економічної кризи. Створення в 1930 р. нового центру МСР в Берліні, який мав керувати селянським рухом на основі програми захисту селянського майна, демократичних прав трудової людності села, боротьби проти загрози фашизму й війни, не дало бажаного ефекту. Спрощений підхід сталінського керівництва Комінтерну до «аграрної проблеми», коли від селянства однозначно вимагалося сповідання комуністичного ідеалу, заперечував можливість політичних компромісів з дрібнобуржуазною демократією і позбавляв Селінтерн реальної підтримки селянських масових організацій. Примусова комунізація селянських господарств в СРСР і боротьба в Комінтерні проти так званого «правого ухилу» вирішили долю Селінтерну. У січні 1931 р. політкомісія секретаріату виконкому Комінтерну прийняла рішення про організаційну ліквідацію апарату Міжнародної селянської ради [48]. Комнезами ненадовго пережили свій міжнародний аналог. Виконавши роль «п'ятої колони» в українському селі в ході суцільної колективізації та ліквідації «куркульства», що мало наслідком зникнення селянства як класу в СРСР, вони в умовах голодомору 1933 року «самоліквідувалися», припинивши існування як громадсько-політична організація.

1. ЦДАГО України. Ф. 1, оп. 20, спр. 1647, арк. 43-45.
2. *Csonka R.* Agrarproblema kparasztmozgalmak es a Kommunista Internacionale agrapolitikaja (1919-1930). Budapest, 1974. Old. 165; Червоне село. 1923. 7 листопада.
3. Первая международная крестьянская конференция. М., 1924. С. 5.
4. Protokoll vom. Estern Internationalen baueny kongress.Vom. 10 Bis. 16 Oktober 1923 in Moskow. Berlin, 1924. S. 18.
5. ЦДАВО України. Ф. 257, оп. 1, спр. 220, арк. 17.
6. *Могилевский С. А.* Коминтерн и образование Красного крестьянского Интернационала // Из истории социалистического строительства в СССР. М., 1976. С. 126.
7. Protokoll vom. Estern Internationalen baueriy kongress. S. 64-73.
8. Idid. S. 20.
9. Idid. S.74; РДАСПІ. Ф. 536, оп. 1, спр. 1, арк. 116.
10. РДАСПІ. Ф. 535, оп. 1, спр. 30, арк. 3.
11. ЦДАВО України. Ф. 257, оп. 1, спр. 221, арк. 16-18.
12. ЦДАВО України. Ф. 257, оп. 1, спр. 239, арк. 13.
13. Коммунистический Интенационал в документах. С. 505.
14. РДАСПІ. Ф. 535, оп. 1, спр. 34, арк. 10-10 зв.
15. ЦДАВО України. Ф. 257, оп. 1, спр. 239, арк. 13.
16. Чернігівський облдержархів. Ф. 183, оп. 2, спр. 10, арк. 4.
17. Донецький облдержархів. Ф.-Р. 57, оп. 1, спр. 32, арк. 74 зв.
18. Більшовик. 1924. 8 жовтня.
19. Селянська газета (Первомайськ). 1924. 27 листопада.
20. РДАСПІ. Ф. 535, оп. 2, спр. 21, арк. 19.
21. Крестьянский Интернационал. 1924. № 1. С. 181.
22. *Матвеев Г. Ф.* «Третий путь»? Идеология аграризма в Чехословакии и Польше в межвоенный период. М.,1992. С. 103.
23. РДАСПІ. Ф. 535, оп. 1, спр. 51, арк. 4.
24. РДАСПІ. Ф. 535, оп. 1, спр. 51, арк. 7-45.

25. РДАСПІ. Ф. 535, оп. 1, спр. 51, арк. 52.
26. Известия (Одесса). 1924. 25 июня.
27. РДАСПІ. Ф. 535, оп. 1, спр. 51, арк. 116.
28. Inprekorr. 1925. № 4. S. 56.
29. РДАСПІ. Ф. 535, оп. 1, спр. 30, арк. 55.
30. ЦЦАВО України. Ф. 257, оп. 1, спр. 277, арк. 283.
31. Донецький облдержархів. Ф.-Р. 57, оп. 1, спр. 16, арк. 145.
32. ЦЦАВО України. Ф. 257, оп. 1, спр. 186, арк. 492.
33. ЦЦАВО України. Ф. 257, оп. 1, спр. 221, арк.30-31.
34. РДАСПІ. Ф. 535, оп. 1, спр. 51, арк. 183.
35. РДАСПІ. Ф. 535, оп. 1, спр. 66, арк. 90; спр. 57, арк. 61.
36. РДАСПІ. Ф. 535, оп. 1, спр. 36, арк. 11.
37. РДАСПІ. Ф. 535, оп. 1, спр. 72, арк. 15.
38. ЦДАГО України. Ф. 1, оп. 7, спр. 58, арк. 43.
39. Materialen uber den stand der Baurenbewegung in den wichtigsten lanbem. Hamburg. 1925.
40. РДАСПІ. Ф. 535, оп. 1, спр. 61, арк. 25-26.
41. РДАСПІ. Ф. 535, оп. 1, спр. 17, арк. 194-195.
42. РДАСПІ. Ф. 535, оп. 1, спр. 17, арк. 196.
43. Международная кооперация. 1928. № 1. С. 47-48.
44. РДАСПІ. Ф. 535, оп. 1, спр. 22, арк. 12; спр. 24, арк. 162-163.
45. РДАСПІ. Ф. 535, оп. 1, спр. 51, арк. 191.
46. *РДАСПІ. Ф. 536, оп. 1, спр. 59, арк. 11; Сільський господар. 1924. № 6. С. 25; 1925. № 3-4. С. 53.*
47. *ЦДАВО України. Ф. 1, оп. 2, спр. 236, арк. 23.*
48. *ЦДАВО України. Ф. 1, оп. 2, спр. 314, арк. 253.*

References

1. TsDAHO Ukrainy. F. 1, op. 20, spr. 1647, ark. 43-45.
2. *Csonka R.* Agrarproblema kparasztmozgalmak es a Kommunista Internacionale agrapolitikaja (1919-1930). Budapest, 1974. Old. 165; Chervone selo. 1923. 7 lystopada.
3. Pervaya mezhdunarodnaya krestyanskaya konferentsyia. M., 1924. S. 5.
4. Protokoll vom. Estern Internationalen baueny kongress.Vom. 10 Bis. 16 Oktober 1923 in Moskow. Berlin, 1924. S. 18.
5. TsDAVO Ukrainy. F. 257, op.1, spr. 220, ark. 17.
6. *Mogilevskiy C. A.* Komintern i obrazovanie Krasnogo krestianskogo Internatsionala // Iz istorii soctsialisticheskogo stroitelstva v SSSR. M., 1976. C. 126.
7. Protokoll vom. Estern Internationalen baueriy kongress. S. 64-73.
8. Ididem. S.20.
9. Ididem. S. 74; RDASPI. F. 536, op. 1, spr. 1, ark. 116.
10. RDASPI. F. 535, op. 1, spr. 30, ark. 3.
11. TsDAVO Ukrainy. F. 257, op. 1, spr. 221, ark. 16-18.
12. TsDAVO Ukrainy. F. 257, op. 1, spr. 239, ark. 13.
13. Kommunisticheskiy Internatsyonal v dokumentax. S. 505.
14. RDASPI. F. 535, op.1, spr. 34, ark. 10-10 zv.
15. TsDAVO Ukrainy. F. 257, op. 1, spr. 239, ark. 13.
16. Chernihivskyi oblderzharkhiv. F. 183, op. 2, spr. 10, ark. 4.
17. Donetskyi oblderzharkhiv. F.-R. 57, op. 1, spr. 32, ark. 74 zv.
18. Bilshovyk. 1924. 8 zhovtnia.
19. Selianska hazeta (Pervomaisk). 1924. 27 lystopada.
20. RDASPI. F. 535, op. 2, spr. 21, ark. 19.
21. Krestianskiy Internatsyonal. 1924. № 1. S. 181.
22. *Matveev G. F.* «Tretiy put»? Ideologiya agrarizma v Chekhoslovakii i Polshe v mezhvoennyi period. M., 1992. S. 103.
23. RDASPI. F. 535, op. 1, spr. 51, ark. 4.
24. RDASPI. F. 535, op. 1, spr. 51, ark. 7-45.
25. RDASPI. F. 535, op. 1, spr. 51, ark. 52.
26. Izvestiya (Odessa). 1924. 25 iyunya.
27. RDASPI. F. 535, op. 1, spr. 51, ark. 116.
28. Inprekorr. 1925. № 4. S. 56.

29. RDASPI. F. 535, op. 1, spr. 30, ark. 55.
30. TsDAVO Ukrainy. F. 257, op. 1, spr. 277, ark. 283.
31. Donetskyi oblderzharkhiv. F.-R. 57, op. 1, spr. 16, ark. 145.
32. TsDAVO Ukrainy. F. 257, op. 1, spr. 186, ark. 492.
33. TsDAVO Ukrainy. F. 257, op. 1, spr. 221, ark. 30-31.
34. RDASPI. F. 535, op. 1, spr. 51, ark. 183.
35. RDASPI. F. 535, op. 1, spr. 66, ark. 90; Spr.57, ark. 61.
36. RDASPI. F. 535, op. 1, spr. 36, ark. 11.
37. RDASPI. F. 535, op. 1, spr. 72, ark. 15.
38. TsDAHO Ukrainy. F. 1, op. 7, spr. 58, ark. 43.
39. Materialen uber den stand der Baurenbewegung in den wichtigsten lanbem. Hamburg. 1925.
40. RDASPI. F. 535, op. 1, spr. 61, ark. 25-26.
41. RDASPI. F. 535, op. 1, Spr. 17, ark. 194-195.
42. RDASPI. F. 535, op. 1, Spr. 17, ark. 196.
43. Mezhdunarodnaya kooperatsyia. 1928. № 1. S. 47-48.
44. RDASPI. F. 535, op. 1, spr. 22, ark. 12; Spr. 24, ark. 162-163.
45. RDASPI. F. 535, op. 1, spr. 51, ark. 191.
46. RDASPI. F. 536, op. 1, spr. 59, ark. 11; Silskyi hospodar. 1924. № 6. S. 25; 1925. № 3-4. S. 53.
47. TsDAVO Ukrainy. F. 1, op. 2, spr. 2836, ark. 323.
48. TsDAVO Ukrainy. F. 1, op. 2, spr. 314, ark. 253.

Журба М. А.

Крестьянский интернационал и общественные объединения Украины (20-е – начало 30-х гг. XX в.).

Исследуется участие крестьянских организаций подсоветской Украины в создании и функционировании Крестьянского интернационала. Прослеживается механизмы индоктринации Коминтерна на сельское население через структуры Международного крестьянского совета. Раскрывается феномен интернационалистского фактора в осуществлении социалистического эксперимента в украинском селе.

Ключевые слова: *общественные объединения, Крестьянский интернационал, социалистический эксперимент, комитеты бедноты, Международный крестьянский совет, украинское село.*

Zhurba M. A.

Peasant International and public associations of Ukraine (20th – early 30th of XX century).

Archival sources study the participation of peasant organizations of the Soviet Ukraine in the creation and functioning of the Peasants' International. The mechanisms of the Comintern's indoctrination to the rural population through the structures of the International Peasant Council are traced. The phenomenon of the internationalist factor in the implementation of the socialist experiment in the Ukrainian village is revealed.

Key words: *public associations, Peasant International, socialist experiment, committees of the poor, International peasant council, Ukrainian village.*

УДК 94 (477): 001.894:316.35

Є.С. Костюк

ГРОМАДСЬКІ ОБ'ЄДНАННЯ ВИРОБНИЧОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ В УСРР: 20 – 30-ТІ РР. XX СТ.

У статті на основі літератури, архівних і опублікованих джерел були визначені доктринальні засади функціонування громадських об'єднань виробничої інтелігенції на території УСРР впродовж міжвоєнної доби, висвітлено історію їх створення та діяльності, особливості організаційної структури й умови членства. Проаналізовано механізм участі цих громадських об'єднань у здійснені модернізації промислових підприємств, у створенні системи позаекономічного стимулювання праці.

Ключові слова: *громадські об'єднання, тоталітаризм, промисловість, виробниче змагання, виробничі наради.*

В умовах сучасної України значної актуальності набули питання дослідження тоталітарного минулого. Системне вивчення цього трагічного періоду історії є однією із передумов подолання реліктів комуністичного тоталітаризму у сучасному суспіль-